

Kvinderne og Det statsvidenskabelige Studium

Niels Kærgård

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: The article describes the entry of women into the Danish educational system, with special regard to the studies in economics. The principal conclusion is that the women forced their way to formal rights to education and access to occupations in the period 1870 to 1920, but from 1920 to the 1970s there was not much progress and female university teachers and a considerable growth in the number of female economists did not really appear until the 1970s. The reason is perhaps that the society was not prepared to accept that women were employed outside their homes; they had to choose between family life and career and therefore female academics are so rare during a long period after women gained access to the universities.

1. Indledning

Når man beskæftiger sig med de økonomiske teoris historie findes der næsten ikke kvinder blandt de behandlede personer. Ser man på artikler om kvindebevægelsens pionerer vil medicinerne med Nielsine Nielsen i spidsen normalt altid dominere, og heller ikke her vil der blive overladt megen plads til økonomer.

Man kunne således let få det indtryk, at økonomernes rolle i kampen for kvindernes ligestilling var uhyre beskeden, at den faktisk ikke var værd at omtale, og at Det Statsvidenskabelige Studium haltede bagefter med optagelsen af kvindelige studerende, samt at der stort set ikke har været kvindelige økonomer af betydning før i de aller seneste år. Det er imidlertid næppe rigtigt.

Denne artikel starter med den generelle baggrund i de første afsnit, idet økonomernes rolle og debatten i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* sættes i focus – 2. afsnit giver et rids af kvindesagens historie, og 3. afsnit behandler kvinderne og den højere uddannelse. I afsnit 4 beskrives så kvindernes indtog på Det Statsvidenskabelige Studium og 5. afsnit giver en mere statistisk oversigt. Afsnit 6 ser på modtagelsen af de kvindelige pionerer, og afsnit 7 er en kort konklusion.

Jeg vil gerne takke Thorkild Davidsen, Hans E. Jensen, Grethe Philip, Niels Holger Skou og Nina Smith samt kolleger på Københavns Universitets Økonomiske Institut for nyttige kommentarer til tidligere udkast til denne artikel.

Kvinderne og Det statsvidenskabelige Studium

Niels Kærgård

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: The article describes the entry of women into the Danish educational system, with special regard to the studies in economics. The principal conclusion is that the women forced their way to formal rights to education and access to occupations in the period 1870 to 1920, but from 1920 to the 1970s there was not much progress and female university teachers and a considerable growth in the number of female economists did not really appear until the 1970s. The reason is perhaps that the society was not prepared to accept that women were employed outside their homes; they had to choose between family life and career and therefore female academics are so rare during a long period after women gained access to the universities.

1. Indledning

Når man beskæftiger sig med de økonomiske teoris historie findes der næsten ikke kvinder blandt de behandlede personer. Ser man på artikler om kvindebevægelsens pionerer vil medicinerne med Nielsine Nielsen i spidsen normalt altid dominere, og heller ikke her vil der blive overladt megen plads til økonomer.

Man kunne således let få det indtryk, at økonomernes rolle i kampen for kvindernes ligestilling var uhyre beskeden, at den faktisk ikke var værd at omtale, og at Det Statsvidenskabelige Studium haltede bagefter med optagelsen af kvindelige studerende, samt at der stort set ikke har været kvindelige økonomer af betydning før i de aller seneste år. Det er imidlertid næppe rigtigt.

Denne artikel starter med den generelle baggrund i de første afsnit, idet økonomernes rolle og debatten i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* sættes i focus – 2. afsnit giver et rids af kvindesagens historie, og 3. afsnit behandler kvinderne og den højere uddannelse. I afsnit 4 beskrives så kvindernes indtog på Det Statsvidenskabelige Studium og 5. afsnit giver en mere statistisk oversigt. Afsnit 6 ser på modtagelsen af de kvindelige pionerer, og afsnit 7 er en kort konklusion.

Jeg vil gerne takke Thorkild Davidsen, Hans E. Jensen, Grethe Philip, Niels Holger Skou og Nina Smith samt kolleger på Københavns Universitets Økonomiske Institut for nyttige kommentarer til tidligere udkast til denne artikel.

2. Den organiserede kvindebevægelses start i 1870'erne

Der har utvivlsomt gennem hele vor historie været markante kvinder, der burde huskes, forfatterinder, kunstnere, dronninger osv., men det er 1870'erne, der bringer en organiseret kvindebevægelse her til landet og samtidig starter kampen for lige ret for kvinderne. I 1871 stiftedes Dansk Kvindesamfund med ægteparret Frederik og Matilde Bajer som initiativtagere. (En beskrivelse af historien findes i Lemcke, 1912). Det ledende navn i mange af denne periodes debatter var utvivlsomt Frederik Bajer (1837-1922), en ganske bemærkelsesværdig personlighed. Han havde en militær uddannelse, trådte ud af hæren i 1865 efter at have tjent som premierløjtnant under krigen i 1864. I 1869 blev han formand for den frisindede vælgerforening i København og i 1872 valgt til folketinget for Venstre. Han var ret selvstændig og fik ingen førende rolle i politik; det var kvindesagen, fredssagen og sager vedrørende menneskerettighederne, der havde hans interesse. Han stiftede »Foreningen for Danmarks Neutralitet« og »Dansk Fredsforening« i 1882, og fik Nobels Fredspris i 1908, en påskønnelse af hans livslange indsats for fredssagen.

Selv om der var ældre danske kvindesagsforkæmpere (navnlig Mathilde Fibiger og Pauline Worm) er der ingen tvivl om, at starten af Dansk Kvindesamfund var internationalt inspireret. Det teoretiske fundament var i høj grad John Stuart Mill's *Kvindernes Underkuelse*, der i 1869 var udsendt i dansk oversættelse af Georg Brandes. Med Stuart Mill's bog var det ikke længere tanker hos en ung »sværmerisk pige« som Mathilde Fibiger, nu var det periodens internationalt førende økonom og filosof, der lagde navn til¹.

Ideerne var således, og andre steder i verden, specielt i USA, var man utvivlsomt langt længere fremme. Den direkte anledning til starten af Dansk Kvindesamfund kom da også udefra. I december 1870 skrev Aleksis Petersen (1846-1935) der var cand.polit. og på studiefold i Genève, til Frederik Bajer, at der var stiftet et internationalt kvindesamfund, og det var som lokalkreds for Danmark heraf, at Dansk Kvindesamfund blev dannet.

At Aleksis Petersens navn optræder i den forbindelse er ikke overraskende. Han var en af periodens førende yngre nationaløkonomer med socialreformatoriske interesser. I

1. At John Stuart Mill (1806-1873) skulle blive et revolutionært forbillede kan forekomme paradoksalt. Han blev omhyggeligt opdraget af faderen James Mill, der startede med græsk i 3-års alderen, latin som 8-årig og logik, filosofi og nationaløkonomi i 12-års alderen. Lettere læsning var ikke tilladt. Han talte aldrig med andre børn. Som 16-årig udtaler han stor begejstring for Bentham's *Treatise on Legislation*, hvorom Lekachman siger »His father had done his work well. Boys of 16 are prone to enthusiasm, but not very often, one guesses, over three-volume expositions of the principle of utility« (Lekachman, 1964 side 182). Mill's *Principles of Political Economy* fra 1848 er utvivlsomt mellem de 10 mest indflydelsesrige økonomiske bøger gennem tiderne og fik først konkurrence som hovedværket i økonomi med Marshall's *Principles* fra 1890. Mill's kønspolitiske opfattelse var utvivlsomt stærkt præget af Harriet Taylor, jvf. Spender (1982).

1872 stiftedes Nationaløkonomisk Forening, som nogle så som en parallel til den tyske katedersocialistiske Verein für Socialpolitik, og han var blandt foreningens første medlemmer og redaktør af *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1873-1901. I 1874 ved foreningens anden generalforsamling indledte han en diskussion om kvindesagen, og er ganske kompromisløs i sine vurderinger: »Kvindesagen er det vigtigste og mest omfattende af alle de sociale Spørgsmaal. I Huset er Kvinden Slave, udenfor Huset et Nul.« (*Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1874 side 306-307). Frederik Bajer, der også var medlem af foreningen, havde et moderat indlæg (»det var vanskeligt at have nogen færdig mening«) og betonedede specielt de ugifte kvinders problemer (»Kvindens skjønneste Stilling var visse- lig som Hustru og Moder; men det var i særdeleshed for de mange, som ikke vare i denne Stilling, at der var et Kvindespørgsmaal«), og han vil derfor indskrænke diskussionen til økonomiske spørgsmål, om kvinderne skulle have ret til statens embeder. De fleste øvrige talere understregede de store forskelle på mænd og kvinder.

Bevægelsen var imidlertid startet, og den lod sig ikke standse, selv om den ikke bevægede sig i lyntogs fart. I 1880 fik Frederik Bajer vedtaget den såkaldte bajerske lov om, at gifte kvinder havde råderet over, hvad de selv tjente, og den ene lille reform efter den anden kom således igennem. Hovedspørgsmålet var imidlertid valgretten, som var så brandfarlig, at Dansk Kvindesamfund, som den store forsigtige organisation den var, først for alvor satte den på dagsordenen i 1906, se Knudsen (1985, side 310) og Bach m.f. (1985, side 243). Frederik Bajer fik i 1886-87 forslag om kvindelig valgret til Københavns borgerrepræsentation vedtaget i folketinget, men det faldt i landstinget. Efter gentagne forsøg blev kvindelig valgret og valgbarhed til de nye menighedsråd vedtaget i 1903 (samme år faldt kommunal valgret), i 1908 fuld kommunal valgret og valgbarhed, og så kom endelig valgret til rigsdagen med grundloven i 1915. For nogle blev det en skuffelse. Kvinderne gik ind i de traditionelle partier og kom ikke til at dominere disse. Ved valget i 1918 blev 4 valgt i folketinget og 5 i landstinget. »Næppe er blækket tørret i grundlovens underskrift, før den ene kvinde efter den anden ilede hen til sit parti og lagde det nyerhvervede våben som et trofæ for dets fødder« tordnede Gyrithe Lemche i Dansk Kvindesamfund (se Lading 1950, side 182).

Reformerne fulgte dog hurtigt efter: Lige løn for mænd og kvinder i offentlig tjeneste i 1919, og med lov nr. 100 af 4. marts 1921 fik mænd og kvinder »under samme Betingelse lige adgang til alle ved lov bestemte Tjenestestillinger og Hverv under Stat og Kommune« (bortset fra militære og gejstlige), se Andersen (1963) side 136 ff.

3. Kvinderne og uddannelsessystemet

Ideen om, at kvinder kunne få en højere uddannelse, kom også til os udefra. Da det kom op i debatten herhjemme i begyndelsen af 1870'erne var der allerede et betydeligt antal universiteter i USA, der havde givet adgang til kvindelige studerende, ofte dog med

en skarp opdeling mellem kvindelige og mandlige studerende. I Europa var det i første omgang kun tilfældet ved universitetet i Zürich (se Scheel, 1874, Böhmert, 1874 og Petersen, 1875). Da Zürich var det første og eneste europæiske universitet med adgang for kvinder, var der hertil en betydelig international tilstrømning, hvilket ikke var uden problemer.²

Der er således en ganske omfattende, men nok mere følelsesladet end saglig international debat om kvinders universitetsadgang. Aleksis Petersen citerer bl.a. Proudhon: »La femme est un joli animal, mais c'est un animal« (Petersen, 1875 side 450) og en fysiolog fra München: »Kvinderne kunne maaske paa Grund af Blomsternes Skjønhed og Pragt erhverve sig nogle overfladiske botaniske Kundskaber; de kunne maaske bringes til at interessere sig for Sommerfugle og andre kjønne Insekter; det kunne maaske mere dem at samle smukke Stene og Krystaller, - men de mangler den skarpe Tænkedygtighed og den Udholdenhed, der er nødvendig for et videnskabeligt Studium« (Petersen, 1875 side 446-447). Hertil svarer Aleksis Petersen ironiserende:

De, der mene, at Kvinden paa Grund af sin lille Hjerne, svagere fysiske Konstitution osv. ikke bør have Lov til at Prøve paa, om hun dog ikke kunde erhverve sig en Dannelse, der var lidt mere end Salondannelse, gjøre sig skyldige i en Absurditet, naar de forbyde hende at søge at

2. I sommeren 1873 var således 100 af de ialt 114 kvindelige studerende russiske. Disses kvalifikationer er om-diskuteret. Böhmert siger: »Zürich var en Tid oversvømmet af russiske Studentinder, hvoraf vel en Del helligede sig alvorlige studier, men hvoraf en anden Del tilhørte en russisk Emigrant-Koloni, for hvem den Immatrikulation, som Udlændinge meget let kunne erhverve sig, kun var det bekvemteste Middel til at faa Opholdsbevilling« (Böhmert, 1874, side 371). Aleksis Petersen er derimod væsentligt mere positiv: »De russiske Studentinders stærke Overvægt over alle andre Nationer tilsammenlagte kan ikke undlade at tildrage sig Opmærksomhed. Den væsentligste Grund hertil er vel, at de unge russiske Damer i deres Hjem modtage en langt bedre Oplæring end unge Damer i andre Lande. Der findes i Rusland højere kvindelige Dannelsesanstalter, der siges at staa paa et usædvanligt hæderligt Standpunkt. --- Den stærke Trang i Rusland, navnlig paa Landet, til Læger kan ogsaa have opmuntret Kvinderne til at kaste sig over det medicinske Studium. --- Endelig kan det mærkes, at de russiske Damer af de højere Stænder jo i en for os uforstaaelig høj Grad ere blevne paavirkede af den nihilistiske og overhovedet af de mest fremskredne Ideer. --- Naar man i sin prisværdige Iver for at værne om den bestaaende Moral gaar saa vidt, at man beskylder de kvindelige Medicinere for at hellige hele deres Interesse til et eneste Punkt af Lægekunsten - Fosterfordrivelseskunsten - saa gaar man dog vist en lille Smule for vidt« (Petersen, 1875, side 448). Hvorom alting er, blev det følt som et problem; i 1873 kaldte Rusland ved kejserlig forordning alle i Zürich studerende russiske kvinder hjem pr. 1. januar 1874, og samtidig blev ved regeringsforordning i Schweiz adgangskravene for udenlandske studerende (mandlige og kvindelige) skærpet, så alle »skulle godtgjøre at være i Besiddelse af en højere Fordannelse, før de kunne immatrikuleres« (Böhmert, side 372). En hel del af de russiske kvinder flyttede efter kejserens forbud mod Zürich til Bern som pludselig fik 20 russiske kvindelige medicinstuderende i 1873-74. At der var strålende begavelser imellem de østeuropæiske studier er Rosa Luxemburg og Sonya Kovalevskaya eksempler på. (Sonya Kovalevskaya, 1850-1891, var en lysende russisk matematisk begavelse, der blev doktor i matematik ved Göttingens Universitet i 1874, og så kendt, at hun blev kaldet til et professorat i matematik på Stockholms Universitet i 1883 og dermed som 33-årig blev Sveriges første kvindelige professor, se Perl (1978, side 127-148).

opnaa, hvad hun efter deres Mening umulig kan opnaa. I Almindelighed overse de derhos, at Konsekvensen af deres Argumentation fører en Del videre, end de maaske ere belavede paa at gaa.

--- Maskinarbejde egner sig ikke for Kvinder, men ikke-Maskinarbejde egner sig heller ikke for dem; Symaskinen er nu en hel Fordærvelse for dem. Butiksjomfruer burde de heller ikke være; thi de kunne ikke taale at staa ret længe. At saamange Kvinder i den senere tid antages som Kasserersker, er nu helt galt; thi dette monotone Arbejde er ødelæggende for dem; de trænge fremfor Alt til Afvexling. [Petersen, 1875, side 449].

De, der har erfaringer med kvindelige studerende, specielt fra Zürich er også positive. »Kvindernes Universitetsstudium er en af Nutidens berettigede Forandringer, og Kvindernes Adgang til vore Universiteter lader sig ikke afvise« konkluderer Scheel, og Bømert er enig: »Også Kvinden skal vælge sit Kald efter Begavelse og Tilbøjelighed, og det er Universitetets Pligt at aabne sine Døre for Alle, der ere modne og værdige til at betræde det og som kunne opfylde de fastsatte Optagelsesbetingelser«.

Ingen er imidlertid i tvivl om, at kvindelig adgang til universitets undervisning vil medføre radikale ændringer; som Scheel siger:

Naar Skridtet en Gang er gjort, vil det føre tre forskjellige Konsekvenser med sig, der nødvendigvis maa paatrænge sig den, der er gaaet saa vidt. For det Første: det bør tillades de kvindelige Studerende at underkaste sig Universitetsexaminerne; for det Andet: saafremt de bestaa disse, bør der gives dem Adgang til de Embeder og Ansættelser, hvortil disse Prøver give Ret; og for det Tredie: den politiske Stemmeret, og baade aktiv og passiv Valgret bør tilkjendes ikke alene studerede Kvinder, men alle dem, der have den samme aandelige Dannelses og den samme Arbejdsreds som Mændene. [Scheel, 1874, side 448-49].

Disse udenlandske erfaringer blev refereret i en avisartikel, der blev læst af en ung lærerinde, Nielsine Nielsen, der begejstredes af ideen om at studere ved Universitetet. I 1874 søgte hun Kulturministeriet om ret til at studere ved det medicinske fakultet. En sådan ansøgning var det selvfølgelig ikke let at tage stilling til, så ministeriet sendte den til høring hos Konsistorium, der sendte den videre til Det rets- og statsvidenskabelige Fakultet for at få de juridiske regler afklaret.³ Det udtalte, at kvinder ikke havde noget retsligt krav på at blive immatrikuleret, men at det rent mandlige universitet stod i »nøje Forbindelse med den traditionelle Opfattelse af mande- og kvindekønnets sociale Stilling og Opgave i det hele taget« og at fakultetet godt kunne tænke sig tilpasninger »saaledes som Tidsaanden maatte udkræve det«.

3. Forløbet er beskrevet hos Stybe (1979, side 145-149).

Nu var sorteper altså tilbage hos Konsistorium, der så sendte sagen videre til høring i Det lægevidenskabelige Fakultet. Et flertal her var positive, idet man tog praktiske og budgetmæssige forbehold: »Fakultetet bør fastholde, at der ikke paalægges det nogen Forpligtelse til at holde særegne Forelæsninger og Øvelser for Kvinder, men at disse i et og alt maa være underkastede de samme Bestemmelser, Forpligtelser og Prøver, som mandlige Studerende«.

Professor Mattias Saxtorp (1822-1900) afgav dog en særdeles skarp mindretalsindstilling:

Jeg vil haabe at Majoriteten i Facultetet af al Magt vil bekjæmpe dette Foster af Tidsaanden, netop fordi en ærlig Mand bør modsætte sig disse Tendentser og jeg vilde finde det usselt og uværdigt om Facultetet nedlod sig til at give efter for denne Retning af Tidsaanden, som - enten det kaldes Socialisme eller Emancipation eller Communisme - vil omstyrte den bestaaende Samfundsorden og retslige Forhold. - Det vilde være til ubodelig Skade for den danske Lægestand, om vi giver vort Minde til at Fruentimmer fik lov til at trænge sig ind imellem Studenterne og da Facultetet bør have sine Studenters Vel for Øje, bør vi ogsaa gjøre Alt for at forskaane dem for disse Personer, der med Tilsidesættelse af enhver Følelse for Qvindelighed, Sømmelighed og Velanstændighed vilde søge at tilfredsstille deres Kjønsdrift ved at gaae paa medicinske Forelæsninger sammen med Studenter. [se Stybe, 1979, side 148].

Konsistorium vedtog derefter med stort flertal »ikke at fraraade« optagelse, og ved kongelig anordning af 25. juni 1875 fik kvindelige studerende derefter adgang til Universitetet med undtagelse af det teologiske fakultet, hvortil de først fik adgang i 1905.

Et problem stod dog tilbage. For at blive immatrikuleret skulle man være student, og gymnasierne gav ikke adgang til kvinder. Nielsine Nielsen og alle de første akademikere måtte derfor læse privat til studentereksamen.⁴

4. Det gjorde hun så, og blev i 1877 student, og så stud.med. I 1885 blev hun den første kvindelige kandidat, og fra 1889 praktiserende læge i København. I 1906 blev hun kommunal venerolog.

5. Anna Hude (1858-1934) blev student i 1882, første kvindelige cand.mag. (i historie) 1887, og fik som den første kvinde universitetets guldmedalje i 1888 på afhandlingen »Læsvæsenets opkomst«. I 1893 blev hun første kvindelige doktor (Dr.phil. på afhandling om Danehoffet). Fra 1889-1910 var hun ansat på Rigsarkivet. I 1910 blev hun gift med Rigsantikvar Kr. Erslev, som hun havde arbejdet sammen med siden studietiden. Ida Falbe Hansen (1849-1922) var søster til professor V. Falbe Hansen, almueskolelærerindeeksamen i 1877, studentereksamen 1882 og magister i nordisk filologi 1890 (som den 3. kvindelige cand.mag.). Hun var ansat ved Lærerhøjskolen 1895-1915 og havde et betydeligt forfatterskab. Hun var stærkt aktiv i kvindesagen, var formand for Danske Kvinders Nationalråd 1899-1900 og 1903-1907, æresmedlem fra 1919.

Tabel 1. Kvindelige akademikere 1885-1914.

	cand.med.	cand.mag.	cand.polit.	cand.jur.
1885-89	4	2	0	0
1890-94	3	7	1	0
1895-99	14	14	0	0
1900-04	16	12	4	0
1905-09	22	14	3	4
1910-14	19	29	4	8

Kilde: Optalt efter kandidatbiografier i Jacobsen, 1925.

Note: Den første cand.med. var som nævnt Nielsine Nielsen 1885, første cand.mag. Anna Hude 1887, første cand.polit. Meta Kristine Hansen 1893 og første cand.jur. Henny Sophie Magnussen 1905.

Fra starten kunne der således ikke blive tale om en massebevægelse, jvf. tabel 1. En lang række af disse pionerer kunne fortjene selvstændig omtale, her skal kun nævnes Anna Hude og Ida Falbe Hansen.⁵

For at kvindelige akademikere skulle blive andet end nogle få pionerer, var adgangen til gymnasieskolen imidlertid vigtig. I 1881 henvendte en officer i Århus sig til rektor Lund på Katedralskolen og ønskede sin datter optaget.⁶ Og så gentog historien fra Nielsine Nielsens forespørgsel i 1874 sig igen. Rektor var en fornuftig mand, så han spurgte ministeriet, der anså det for en varm kartoffel, og sendte sagen til høring hos landets rektorer. De var alle med undtagelse af H.H. Lefolii i Viborg negative overfor pigers umiddelbare optagelse.

Den 29. september 1881 meddelte ministeriet derefter Århus Katedralskoles rektor, at officersdatteren ikke kunne optages. Der blev dog nu og da givet enkelte tilladelser i den følgende periode bl.a. blev en pige i 1892 optaget i 5. kl. i Viborg Katedralskole, dog med

det forbehold, at denne Tilladelse maa betragtes som en paa de i dette Tilfælde foreliggende ganske specielle Forhold begrundet ekseptionel Foranstaltning, hvorved der ikke i nogen Maade skabes et Præcedens med Hensyn til Spørgsmaalet om Fællesundervisning i de lærde Skoler for de to Køn. [se Skovgaard-Petersen, 1976, side 91].

Først med skolereformen i 1903, blev der mere generel adgang for kvindelige elever. Samtidigt blev den tredje gymnasieretning - den nysproglige - oprettet, og den blev meget populær blandt kvindelige gymnasiaster.

6. Sagen er beskrevet i Vagn Skovgaard-Petersens disputats fra 1966 side 89-91.

Tabel 2. De kvindelige akademikers studentereksamen.

Kandidat år	Privat uddannelse	Zahles skole	Andre skoler
1885-89	6	0	0
1890-94	9	2	0
1895-99	13	15	0
1900-04	15	16	1
1905-09	20	21	2
1910-14	18	23	19

Kilde: Som tabel 1; det er også de samme tal, der indgår. Det må således bemærkes, at det er kandidatårgang 1885-89 svarer således f.eks. til en studentereksamen omkring 1880.

Det, der løste de kvindelige elevers problemer, blev således først meget sent den officielle skole. Det blev i stedet de såkaldte »frøken skoler« med Natalie Zahles pigeskoler som de første. Hun startede undervisning, som hun førte op på højere og højere niveau, i 1862 skolelærerindeksamens niveau, i 1866 fortsættelsesskole, i 1877 studentereksamenskursus dog indtil 1886 uden ret til selv at afholde studentereksamen. Hvor betydningsfuld hendes indsats var for de første kvindelige akademikere ses af tabel 2.

En række af Natalie Zahles lærerinder fortsatte i hendes fodspor. Laura Engelhardt oprettede sin pigeskole (nu Rysensteens gymnasium) i 1895 og holdt studentereksamen første gang i 1903, Ingrid Jespersen åbnede skole i 1894 og fik studentereksamen i 1908, andre pigeskoler var Karen Kjær's (nu Nørre Gymnasium) og Marie Kruse's skole.

En anden retning var Hanna Adler's. Hanna Adler (1859-1947) var en af de akademiske pionerer - cand.mag. i fysik fra 1892, og efter en pædagogisk studierejse til USA oprettede hun i 1893 »Hanna Adlers fællesskole« (nu Sortedams Gymnasium). Hun styrede skolen efter sine egne principper, og lagde, som det ses allerede af navnet, stor vægt på, at der skulle gå både drenge og piger; en anden af hendes ideer var, at lektionerne kun skulle være på 30 min.

Ved århundredeskiftet var der således adgangsmuligheder for kvinder både til gymnasiet og universitetet, og man havde set de første kvindelige prisopgaver, 2 guld- og 1 sølvmedalje og den første disputats.

Der skulle imidlertid gå lang tid inden man så de første kvinder nå helt til tops og blive professorer. Den første var Astrid Friis i historie i 1946, og hun fik ikke mange efterfølgere lige i hælene; faktisk er der kun 7 kvindelige professorer i fortegnelsen over professorer ved Københavns Universitet 1537-1977 (Slottved, 1978), foruden Astrid Friis: Lise Østergaard (klinisk psykologi, 1963), Else Kai Sass (kunsthistorie, 1967), Inger Agnete

Munch-Petersen (biokemi, 1968), Inger Ejskjær (dialektologi, 1971), Ellen Andersen (økonomi, 1973) og Kela Beate Kvam (teatervidenskab, 1974).

Landets første kvindelige professor i medicin var Eva Steiness i Århus i 1985 og Københavns Handelshøjskoles første Hanne Hartwig Larsen i 1989.

4. Kvinderne og Det statsvidenskabelige Studium

Den første kvindelige *cand.polit.* var som tidligere nævnt Meta Kristine Hansen, der blev kandidat i 1893. Hun, der hører til de markante kvindesagspionerer, er født i 1865, student fra Zahles pigeskole i 1888 og havde fra 1896 stilling i Statistisk Departement som assistent, men kunne ikke avancere til fuldmægtig (dvs. embedsmand) før efter loven af 1921 – ved advancementer i Statistisk Departement blev hun derfor 13 gange forbigået på bekostning af yngre mandlige kolleger. I 1921 blev hun så fuldmægtig med 20 års forsinkelse (se Jensen 1946, side 182-184). Hun var meget aktiv i kampen for kvindelig valgret. Hun var i bestyrelsen for Politisk Kvindeforening fra dens start i 1904 (den hørte til de foreninger, der ville markere klarere valgretskrav, end Dansk Kvindesamfund turde). Den blev omdannet til Københavns Kvindevalgretsforening, for hvilken hun var formand 1907-1915. Fra 1905 var hun i bestyrelsen for Danske Kvinders Nationalråd. Med valgettens erhvervelse gik hun ind i politik og var i bestyrelsen for Københavns radikale Venstreforening fra 1915, og blev opstillet til borgerrepræsentationen i 1918. Hun skildres som »En af kvindesagens Pionerer herhjemme og har ved sin Intelligens og sine værdifulde menneskelige Egenskaber betyder ikke lidet for dens stille Vækst« (Dahl & Engelstoft, 1920).

De følgende kandidater var Anna Marie Sveistrup, der blev kandidat i 1900 og ansat i Finansministeriet, Clara Black, Elna Nygaard og Anna Marie Olsen, der blev kandidater i 1904. Elna Nygaard blev ansat i Kongeriget Danmarks Hypotekbank⁷, Anna Marie Olsen i Landbrugsministeriet.

Den mest imponerende karriere fik Clara Black (1875-1945), der kom i Sygekasseinspektoratet, og blev arbejdsløshedsinspektør i 1915 og således blev en af de første kvinder i chef-stilling. Hun har »til den heldige Løsning af denne Opgave, som Krigsaarene yderligere har besværliggjort, medbragt ikke blot sin solide Uddannelse og sin klare Sociale sans, men hun har ogsaa forstaaet at anvende sin Kultur og sin udprægede Kvindelighed som støtte for sig selv og sit vanskelige Embede« (Dahl & Engelstoft, 1920). Hun var et betydeligt socialpolitisk forfatterskab.

7. Der er en lang række mandlige akademiske dynastier, hvor f.eks. søn, far og bedstefar alle er præster eller læger. Elna Nygaard er mor til et af de sjældne kvindelige; hendes datter er Grethe Philip (*cand.oecon.*, 1941 og folketingsmedlem fra 1960) og hendes barnebarn er Bodil Philip (*cand.polit.*, 1970 og nu fængselsinspektør i Ringe).

De første uddannede kvindelige økonomer i Danmark var altså fra aller sidst i forrige århundrede, det betyder imidlertid ikke, at der ikke er kvindelige forfattere inden. Den første artikel i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, forfattet af en kvinde, kom allerede i 1878. Det var Kristine Frederiksen (1845-1903), der skrev om »Kvindesagen og Socialismen«. Hun var en ganske bemærkelsesværdig kvinde, stærkt engageret i kvindesagen fra ung, var 1875 formand for Kvindelig Læseforening, tog som første kvinde stenografeksamen i 1878, men blev nægtet tilladelse til at fungere som rigsdagsstenograf. I 1879 tog hun så lærerindeeksamen og blev lærerinde på Frederiksberg. Hun gik med stor iver i gang med at studere moderne pædagogik og fik i 1891 Universitetets guldmedalje i filosofi på en afhandling om opdragelsens love (og er således sammen med Anna Hude de eneste kvinder, der fik guldmedalje før 1900). Hun har et stort pædagogisk forfatterskab og var redaktør af *Kvinden og Samfundet* i en længere årrække fra 1887.

De første kvinder, der fik *videnskabelige grader* i økonomi lod vente på sig. Guld- og sølvmedaljer er tildelt Birgit Grodal (1969) og Birgitte Sloth (1989), begge på matematisk-økonomiske afhandlinger. Doktorgraden er tildelt Inge Thygesen (1971 på afhandling om investeringsplanlægning), Ellen Andersen (1975 på økonometrisk afhandling) og Ester Boserup (1979, æresdoktorgrad). Bodil Olai Hansen fik den statsvidenskabelige licentiatgrad i 1985 og Agnete Raaschou-Nielsen i 1988. Med hensyn til videnskabelige stillinger har Ellen Andersen, Bodil Nyboe Andersen, Birgit Grodal, Ingrid Henriksen og Katarina Juselius haft lektor- eller amanuesisansættelse ved Københavns Universitets Økonomiske Institut. Ellen Andersen blev som nævnt professor i 1973 og Birgit Grodal i 1977. Ses på oecon-studiet i Århus er Grethe Philip den første kvindelige cand.oecon; hun blev kandidat i 1941. Nina Smith blev den første kvindelige lektor ved Økonomisk Institut i Århus i 1989; der har ikke været kvindelige professorer der.

Går man til de andre universiteter og lærestalter, er de fleste af dem så unge, at de ikke har haft megen chance for at have kontakt med egentlige kvindelige pionerer. Deres mere tværfaglige struktur gør det også vanskeligere præcist at afgrænse, hvad der er økonomiske institutter. Af økonomer på andre lærestalter kan specielt nævnes forligsmand Mette Koefoed Bjørensens (cand.polit. 1947), der er afdelingsleder og lektor på Danmarks Lærerhøjskole. En række kvinder er i de aller seneste år ansat i lektorstillinger, nævnes kan Gudrun Sveistrup Jacobsen og Kirsten Bregn, Roskilde Universitetscenter, Inge Røpke, DTH, og Bodil Olai Hansen og Lise Lyck, Københavns Handelshøjskole.

5. Lidt statistik

Det kan nok være rimeligt at se lidt statistisk på udviklingen. Der er ingen helt let tilgængelig sammenhængende statistik, og det billede, der er dannet, er derfor noget usikkert, men i tabel 3 er gjort et forsøg. Da tallene hovedsagelig er talt op efter biografier

Tabel 3. Statsvidenskabelige kandidaters kønsfordeling.

Kandidat årgang	Kandidater ialt	Kvindelige kandidater	Kvindeandel %
1890-94	47	1	2,1
1895-99	30	0	0,0
1900-04	47	4	8,5
1905-09	42	3	7,1
1910-14	67	4	6,0
1915-19	60	7	11,7
1935-37	60	8	13,3
1947-49(*)	116	8	6,9
1950-52(*)	78	6	7,7
1953-55(*)	61	7	11,5
1956-58(*)	64	3	4,7
1973-74	225	14	6,2
1980-81	181	21	11,6
1988-89	287	85	29,6

Kilder: 1890-1919 er talt op efter biograferne i Jacobsen (1925) og Grønvold (1925), 1935-37 er talt op efter biograferne i Falk-Jensen (1940), 1947-58 hentet fra Thorbek og Buch-Hansen (1969), 1973-89 er talt op efter karakterlister for specialer.

Note()* Dette er immatrikulationsårge og skal derfor forskydes ca. 6 år for at blive til kandidatårgang.

eller karakterlisten, kan der være fejl; kønsklassifikationen er jo alene sket på fornavnet. Da optællingen er ganske besværlig, er der kun valgt relativt få år for 1930'erne og for perioden efter 1970. Falk-Jensen (1940) medtager kun overlevende, men da de to yngste årge er valgt, skulle dette ikke give anledning til problemer; ville man imidlertid prøve at lukke hullet tilbage til 1919 med Falk-Jensen, kunne det give skævheder.

Konklusionen af tabel 3 synes relativt klar. Fra 1900 til 1980 skete der intet – kvindeandelen var i hele denne periode knap 10%, efter 1980 er den så til gengæld steget kraftigt til op mod 30%. Det ville være interessant at sammenligne denne udvikling med udviklingen for andre fag, men det er nok et ganske arbejdskrævende projekt.

Ser man på optagstal fra de seneste år bekræfter disse, at niveauet på omkring 1/3 kvinder først er nået meget sent. For øcon-studiet findes tal for 1975-87 i Fuglsang, Jørgensen og Skou (1989) og for polit-studiet er kvindeprocenten løbende angivet i studievejledningen siden 1981 og ældre tal findes i Thorbek & Buch-Hansen (1969), samt Høegh & Kold (1977). Tallene er anført i tabel 4. I hvert fald indtil de aller seneste år ligger Århus signifikant under København. Der synes at være sket en kraftig vækst begge steder siden midten af 1970'erne, med en stigning fra omkring 10% på daværende tidspunkt til ca. 25% i 1981 og ca. 35% i 1987. Det ekstremt høje tal for 1988 synes at være

Tabel 4. Kvindernes andel af studenteroptag, pct.

	Oecon-Århus	Polit-København
1947-58	-	13
1959-66	-	9
1970-74	-	13
1975	9	-
1976	7	-
1977	9	-
1978	11	-
1979	20	-
1980	19	-
1981	22	27
1982	19	25
1983	23	31
1984	22	30
1985	28	35
1986	26	35
1987	34	34
1988	-	44
1989	-	32

Kilde: Fuglsang, Jørgensen og Skou (1989), Thorbek & Buch-Hansen (1969), Høeg & Kold (1977) samt *Vejledning ved studiet til Statsvidenskabelig Eksamen* diverse årgange.

en enlig svale; nogle vil forklare det ved statistiske fejl (Studievejledningens tal er resultatet af spørgeskemaundersøgelser og således ikke totaltal), andre forklarer det med rygter dette år om, at kronprinsen skulle gå på polit-studiet.

En sammenligning af tabel 3 og 4 synes at indicere, at også gennemførselsprocenterne for de to køn har nærmet sig hinanden. Kvindeandelen på omkring 1/3 i tabel 4 svarer meget godt til andelen af kandidater for 1988-89 i tabel 3. I ældre undersøgelser er dette radikalt anderledes. Thorbek & Buch-Hansen (1969) finder således for 1947 en gennemførselsprocent på 24% for kvinder mod 44% for mænd. Høegh & Kold (1977) finder allerede en kraftig indsnævring heri for 1970-74, idet de dog kun betragter bestået 1. årsprøve, for hvilke de finder 36,6% for kvinder og 39,8% for mænd.

6. Hvordan blev de modtaget?

Til sidst kan der være grund til at se lidt på, hvordan kvinderne blev mødt på universitet og arbejdsplads.

Der var selvfølgelig modstand i visse kredse mod det nye, men stort set blev de kvindelige studerende vist modtaget med sympati. Nielsine Nielsen skriver om sin studietid, at hun var forberedt på genvordigheder, men de blev få.

tværtimod synes jeg, vi ikke noksom kan vise os taknemmelige for al den Velvilje og Forstaaelse, der mødte os baade fra vore Læreres og Medstuderendes Side. Naturligvis var det langt fra, at alle sympatiserede med at se Kvinderne bryde ind paa en Bane, der hidtil var forbeholdt Mænd. Men dette fik ikke noget synligt Udtryk, og under vort lange, til Tider anstrengende Fællesarbejde udviklede der sig et Forhold, der maa betegnes som korrekt og godt, en Omstændighed, der maa tilskrives den Takt og Humanitet, hvormed Lærere og Medstuderende under det daglige Samarbejde forstod at akklimatisere det nye Element, de saa iblandt sig, mens vi paa vor Side let fandt os hjemme blandt dem. [Jacobsen, 1925 side 136].

Næsten endnu mere ubetinget begejstret er Ida Falbe-Hansen:

Der er sikkert fra de første Aar kun én Mening om den fuldendte Elskværdighed og Hjælpsomhed, hvormed de kvindelige Studenter blev mødt saavel af deres Lærere, som af deres mandlige Kammerater. Der var virkelig noget som en Fest over dette Kvindernes Indtog paa Universitetet: ingen smaalige Begrænsninger af Adgangen, derfor ingen skinsyg Vaagen over Grænserne fra den ene Side, ingen bitter Trods fra den anden, og dertor heller ingen af de uhyggelige Rivninger, man har været Vidne til andetsteds. [Jacobsen, 1925 side 136-137].

At der endog meget langt op i tiden kunne komme sarkastiske eller uovervejede bemærkninger er der imidlertid ingen tvivl om. I det ovenfor citerede festskrift i anledning af 50-året for kvindelig adgang til universitetet, skriver en række professorer om de kvindelige studerende. Her slutter professor Vilh. Andersen:

Den intellektuelle Lidenskab trækker sig under Livets Modning tilbage for Sansen for det reelle. Ogsaa velstuderede Kvinder drages af Kvindens aarhundredgamle Arbejde. Opdragelse og Husførelse. Af Modersansen fødes Lærerindekaldet; det vil kun kunne gavne Udviklingen at den kvindelige Selvstændighed og Selvbevidsthed, at Undervisningen i Modersmaalet og Nationallitteraturen og i Aandsfagene i det hele paa Kvindeskolens højeste Trin gives af Kvinder. Af den husholderiske Evne og Ordenssansen kommer den kvindelige Dygtighed til at administrere og registrere: baade Regnskabsbogen og Rengøringskosten har faaet Afkom i kvindelige Akademikeres litterære og sociale Arbejde efter Universitetstiden. Anderledes med den skabende eller som sagt formende Evne, der i den reproducerende Videnskab gør hele Sagen. Man har kvindelige Digttere, men har man ogsaa kvindelige Arkitekter? Alt i alt kan Udviklingen af Kvindernes intellektuelle Evne og Arbejde i de 50 Aar næppe siges at have omstødt Sandheden af det gamle Mandfolke Ord: Lad din Kvinde have den korte Kniv, og hav selv den lange! [Jacobsen, 1925 side 68-69].

Og flere skildrer mere tvivlsomme episoder: Clara Black, der som tidligere nævnt blev

cand.polit. i 1904 og hvis karriere tidligere er beskrevet, fortæller, hvorledes hun efter en embedseksamen med en pæn første karakter gik op for at tale med en af professorerne om fremtiden. Hans råd var: »Jeg synes, at De skulde lære at stenografere«. [Jacobsen, 1925 side 98-99].

Bircks skeptiske holdning til kvindelige økonomer er velkendt; han skrev i århundredets begyndelse mod kvindelig stemmeret og var skeptisk overfor kvinders adgang til stillinger. En række bombastiske udtalelser kunne fremdrages. Gloerfelt-Tarp (1944) skildrer ham dog med betydelig sympati, idet hun fremhæver, at blot man svarede igen, blev man accepteret, som f.eks. studinen, der blev spurgt, hvorfor hun studerede statsvidenskab og svarede, at det var for at blive fri for at drive pensionat, når hun blev enke.

At sådanne holdninger holdt sig langt op i århundredet, kan f.eks. ses af K.A. Wieth-Knudsens værker. Han var dr.polit. fra 1908 og professor i socialøkonomi ved Norges tekniske Højskole i Trondhjem. I sine erindringer skriver han f.eks. om en chef, at »han besad Energi og var ikke uden Dygtighed; men han var herskesyg og lunefuld saa godt som nogen Kvinde«. (Wieth-Knudsen, 1930 side 43). I 1924 udgav han en hel bog med opgør med kvindebevægelsen *Feminismen – et sociologisk Studie over Kvindespørgsmaalet fra Oldtid til Nutid*, der udkom både i USA og i det tyske sprogområde, og i 1931 udkom med en forøget 2. udgave. Holdningen ses måske klarest af den fanfareagtige afslutning:

Hvis man blot var Sociolog, ikke ogsaa et Menneske, for ikke at sige en Mand, saa vilde ganske vist den nuværende Tidsalder være den interessanteste og mest spændende, som man kunde ønske sig at opleve; det falder kun sjældent i en enkelt Generations Lod at se en af Tilværelsens mægtigste og skønneste Kulturbygninger vakle og styrte sammen Etage for Etage, væsentlig fordi den er ormædt af en feministisk Agitations Forløjede Fraseologi. Her gentager sig – Gud ved for hvilken Gang – den urgamle Mythe om Paradiset, som fortabes paa Grund af Slangens onde Raad og Fristelser. Vor Tidsalders feministiske Slange forvirrede først Kvindens Sind, saa rev hun Manden med sig, og derpaa kom Faldet og Forfaldet. Denne gamle Mythe lærer os for alle Tider den simple Sandhed, at saaledes gaar det erhvert Samfund, hvor Kvinden lyder Slangen mere end Manden, og Manden Kvinden mere end Gud [Wieth-Knudsen, 1931 side 248].

Langt alvorligere end visse læreres sarkastiske bemærkninger var formodentlig dog de mere organisatoriske forhold – og her tænkes ikke på f.eks. Studenterforeningens manglende optagelse af kvindelige medlemmer helt til 1898 – men på mangelen på børneinstitutionspladser osv. Det var formodentlig ikke muligt at kombinere et traditionelt familieliv med en selvstændig erhvervskarriere for begge ægtefæller.

Tabel 5. Ansettelse og civilstand for kvindelige cand.polit'ere med eksamen før 1925.

	ugift	gift
I erhverv	15	3
Uden selvstændigt erhverv	1	5

Kilde: Jacobsen, 1925 side 182.

Problemet fremgår også tydeligt af en række tabeller i Jacobsen (1925, side 180-186) med erhvervsfordeling og civilstand. De 24 kvindelige statsvidenskabelige kandidater fra 1875-1925 fordeler sig som vist i tabel 5, og helt tilsvarende resultater ses for de andre uddannelser.

7. Konklusion

Når man ser på både regler og adgangsmuligheder for kvinder, som de er fremlagt i det foregående, synes det en naturlig konklusion, hvis der skal males med bred pensel, at det i perioden fra 1870 til 1921 lykkedes for kvinderne at tilkæmpe sig formel ligestilling. Men det forblev en ret for pionerer og ukuelige karakterer. Samfundsstrukturen og de almindelige praktiske forhold gjorde det ikke til nogen folkebevægelse. Først meget sent, dvs. i de sidste 10-15 år, har der vist sig en reel ligestilling, som man kan se ved en større kvantitativ kvindelig deltagelse i de akademiske uddannelser, ved gennemførelsesprocenter for mænd og kvinder, der er næsten ens osv. Der er derimod ikke meget, der tyder på nogen særlig udvikling (se f.eks. tabel 3) fra 1921 til 1975.

Et andet træk, der synes at præge en stor del af historien, er debatten mellem de kvinder, der ville have lov til at beskæftige sig med det, der interesserede dem, men ellers ikke var engageret i kvindesagen, og så dem for hvem kvindesagen var det centrale. Nielsine Nielsen er et eksempel på det første, »Jeg for min personlige Del vilde være Læge og havde ingen Bihensigter eller Ansvarsfølelse overfor Kvindesagen« (Jacobsen, 1925 side 134-35). Heroverfor står f.eks. Gyrithe Lemcke: »De kvindelige Akademikere har fra tidlig Tid været Dansk Kvindesamfunds Kælebørn --- Desværre kan det ikke siges, at »Kælebørnene« har vist det moderlige ophav nogen paaskønnelse og til Gengæld ladet deres Lys skinne indenfor dets Vægge, den eneste kvindelige Akademiker, som i dette Tidsrum virkelig paatog sig et arbejde i Dansk Kvindesamfunds Tjeneste var cand.mag. Ida Falbe Hansen.« (Lemcke, 1911, side 111).

Litteratur

Andersen, P. 1963. *Dansk Forvaltnings ret*, København.

Böhmert, V. 1874. *Zürich-Universitets Erfaringer*

med Hensyn til Kvindernes Studium. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 4, side 370-382 (oversat).

Tabel 5. Ansættelse og civilstand for kvindelige cand.polit'ere med eksamen før 1925.

	ugift	gift
I erhverv	15	3
Uden selvstændigt erhverv	1	5

Kilde: Jacobsen, 1925 side 182.

Problemet fremgår også tydeligt af en række tabeller i Jacobsen (1925, side 180-186) med erhvervsfordeling og civilstand. De 24 kvindelige statsvidenskabelige kandidater fra 1875-1925 fordeler sig som vist i tabel 5, og helt tilsvarende resultater ses for de andre uddannelser.

7. Konklusion

Når man ser på både regler og adgangsmuligheder for kvinder, som de er fremlagt i det foregående, synes det en naturlig konklusion, hvis der skal males med bred pensel, at det i perioden fra 1870 til 1921 lykkedes for kvinderne at tilkæmpe sig formel ligestilling. Men det forblev en ret for pionerer og ukuelige karakterer. Samfundsstrukturen og de almindelige praktiske forhold gjorde det ikke til nogen folkebevægelse. Først meget sent, dvs. i de sidste 10-15 år, har der vist sig en reel ligestilling, som man kan se ved en større kvantitativ kvindelig deltagelse i de akademiske uddannelser, ved gennemførelsesprocenter for mænd og kvinder, der er næsten ens osv. Der er derimod ikke meget, der tyder på nogen særlig udvikling (se f.eks. tabel 3) fra 1921 til 1975.

Et andet træk, der synes at præge en stor del af historien, er debatten mellem de kvinder, der ville have lov til at beskæftige sig med det, der interesserede dem, men ellers ikke var engageret i kvindesagen, og så dem for hvem kvindesagen var det centrale. Nielsine Nielsen er et eksempel på det første, »Jeg for min personlige Del vilde være Læge og havde ingen Bihensigter eller Ansvarsfølelse overfor Kvindesagen« (Jacobsen, 1925 side 134-35). Heroverfor står f.eks. Gyrithe Lemcke: »De kvindelige Akademikere har fra tidlig Tid været Dansk Kvindesamfunds Kælebørn --- Desværre kan det ikke siges, at »Kælebørnene« har vist det moderlige ophav nogen paaskønnelse og til Gengæld ladet deres Lys skinne indenfor dets Vægge, den eneste kvindelige Akademiker, som i dette Tidsrum virkelig paatog sig et arbejde i Dansk Kvindesamfunds Tjeneste var cand.mag. Ida Falbe Hansen.« (Lemcke, 1911, side 111).

Litteratur

Andersen, P. 1963. *Dansk Forvaltnings ret*, København.

Böhmert, V. 1874. *Zürich-Universitets Erfaringer*

med Hensyn til Kvindernes Studium. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 4, side 370-382 (oversat).

- Bach, I.M. Dyrberg & M. Ringsted. 1985. Borgerkabets kvinder i A.M. Berg, L. Frost & A. Olsen (red.), *Kvindfolk - en Danmarkshistorie fra 1600 til 1980, bind 1*. København.
- Dahl, S. og P. Engelstoft (red.). 1920-26. *Dansk Biografisk Haandleksikon I-III*. København.
- Falk-Jensen, A. 1940. *Juridisk og Statsvidenskabelig Stat*. København.
- Frederiksen, K. 1878. Kvindesagen og Socialismen. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 12 side 53-64.
- Fuglsang, F., P. Jørgensen & N.H. Skou. 1989. *Studiestatistik økonomi 1975-1987*. Århus.
- Gloerfeldt-Tarp, K. 1944. Birck og Kvindesagen. i Axel Nielsen (red.) *Bogen om Birck*. København.
- Grønvold, P. 1925. Den Statsvidenskabelige Eksamen I-II, i *Festskrift i anledning af 25-aarsdagen for oprettelsen af Socialøkonomisk Samfund*. København.
- Høegh, E. & P. Kold. 1977. Notat om studieforbøbet på Politstudiets første tre årsprøver 1970-1974. *Økonomisk Instituts blå memoserie*, nr. 52.
- Jacobsen, L. (red.). 1925., *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, (udgivet af Clara Black, Estrid Hein, Lis Jacobsen og Marie Krogh). København.
- Jensen, Adolp. 1946. *Erindringer*. København.
- Knudsen, Susanne. 1985. Dansk Kvindesamfund, et rids i A.M. Berg, L. Frost & A. Olsen (red.), *Kvindfolk - en danmarkshistorie fra 1600 til 1980, Bind 2*. København.
- Lading, Aagot. 1950. Rigsdagen og kvinderne. i *Den Danske Rigsdag 1948-1949*, III, side 158-190. København.
- Lekachman, R. 1959. *A History of Economic Ideas*. New York.
- Lemcke, Gyrithe. 1911. *Dansk Kvindesamfunds Historie gennem 40 år*. København.
- Nationaløkonomisk Forening. 1875. Kvindesagen - referat af drøftelse på Foreningens Generalforsamling 14. oktober 1874. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 4, side 305-320.
- Perl, Teri. 1978. *Math Equals - Biographies of Women Mathematicians + Related Activities*. Menlo Park.
- Petersen, A. 1875. Kvindesags-Litteratur. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 6 side 439-453.
- Scheel, H.V. 1874. Kvinderne og Universitetet. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 3 side 436-449 (oversat Rektortale fra Bern Universitet).
- Skovgaard-Petersen, V. 1976. *Dannelse og Demokrati - fra Latin- til Almenskole. Lov om højere almenkoler 24. april 1903*. København.
- Slottved, E. 1978. *Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537-1977*. København.
- Spender, Dale. 1982. *Women of Ideas and what men have done to them*. London.
- Stybe, S.E. 1979. *Universitetet og Åndsliv i 500 år*. København.
- Thorbek, K. & P. Buch-Hansen. 1969. Det Statsvidenskabelige Studium 1947-1967 I og II. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 107 side 125-138 og 251-263.
- Wieth-Knudsen, K.A. 1930. *Mit videnskabelige livs drama*. København.
- Wieth-Knudsen, K.A. 1931. *Feminismen - et sociologisk Studie over Kvindespørgsmaalet fra Oldtiden til Nutiden*. København.